

DEUTERONOMIUM

5-6

De Tien Geboden, het liefhebben van God en het doorgeven van Zijn woorden aan de volgende generatie.

GELEZEN UIT

Herziene Statenvertaling

BELUISTER OF BEKIJK

versvoorvers.org/deuteronomium/5-6

BELUISTER OF BEKIJK

Inhoud

1	Inleiding op Mozes' tweede redevoering	2 min	4
2	De stijlfiguur van beperkte ontkenning	3 min	5
3	De Tien Geboden opnieuw voorgelezen	3 min	6
4	Geen andere goden en geen afgodsbeelden	2 min	9
5	Gods naam niet ijdel gebruiken	3 min	10
6	De sabbat als teken en herinnering	2 min	11
7	Van slavernij naar de rust van Kanaän	2 min	13
8	Gods rust volgens Hebreeën 4	4 min	14
9	Rusten in het volbrachte werk van Christus	4 min	17
10	Vader en moeder eren	2 min	19
11	Begeerte en de volledigheid van de wet	2 min	21
12	Israëls vrees voor Gods stem	5 min	22
13	Het Sjema: de HEERE is één	3 min	25
14	God liefhebben als het grootste gebod	2 min	27

15	Kinderen Gods woorden inprenten	3 min	28
16	Gebedsriemen en beeldspraak	3 min	29
17	God niet vergeten in voorspoed	2 min	31
18	Agur en Paulus over rijkdom en armoede	3 min	32
19	Innerlijke leiding door de Geest	4 min	34
20	Het gevaar van onafhankelijkheid	2 min	36
21	God niet op de proef stellen	3 min	37
22	Gehoorzaamheid die vragen oproept	3 min	39
23	Verlossing als reden voor een ander leven	2 min	41
24	Kinderen onderwijzen via hun vragen	3 min	42
	Om verder te lezen		43

1

Inleiding op Mozes' tweede redevoering

We slaan Deuteronomium hoofdstuk 5 op. Dit is het begin van de tweede redevoering van Mozes in het boek Deuteronomium. In totaal zijn er drie of vier redevoeringen van Mozes. De enige reden voor die onzekerheid is dat niet precies duidelijk is hoe de laatste paar hoofdstukken moeten worden ingedeeld. Je zou die kunnen zien als één redevoering over allerlei onderwerpen, of als afzonderlijke bijlagen bij het boek. Er zijn minstens drie afzonderlijke redevoeringen te onderscheiden. En natuurlijk is ook het materiaal na de derde redevoering door Mozes uitgesproken, dus dat zou eveneens als een redevoering kunnen worden beschouwd. Het hangt ervan af hoe je ze telt.

De tweede redevoering is verreweg de langste en ingewikkeldste en bevat een terugblik op de geschiedenis. Er worden meer wetten en bepalingen gegeven, en ook enkele oude worden herhaald. Deze redevoering beslaat de hoofdstukken 5 tot en met 26 en begint bij hoofdstuk 5, waar we in feite een herhaling van de Tien Geboden krijgen. De Tien Geboden worden voor het eerst gegeven in Exodus hoofdstuk 20, en dit is de enige andere plaats in de Bijbel waar ze worden opgesomd. De bewoording volgt hier vrijwel exact die van de oorspronkelijke opsomming van de Tien Geboden. Er zijn enkele verschillen. De meeste daarvan zijn niet belangrijk of wezenlijk. Geen van de wetten of geboden is ook maar enigszins veranderd. Alleen is een deel van de toelichting in deze weergave iets anders.

In vers 1 van hoofdstuk 5 staat:

Mozes riep heel Israël bijeen en zei tegen hen: Luister, Israël, naar de verordeningen en bepalingen die ik heden ten aanhoren van u spreek. U moet ze leren en nauwlettend in acht nemen. De HEERE, onze God, heeft een verbond met ons gesloten bij de Horeb. Niet met onze vadersen heeft de HEERE dit verbond gesloten, maar met ons, wij die hier heden allen in leven zijn.

DEUTERONOMIUM 5:1-3

2

De stijlfiguur van beperkte ontkenning

Voordat we verdergaan, wil ik je wijzen op deze stijlfiguur. Je herinnert je misschien dat ik in enkele eerdere lessen een stijlfiguur heb genoemd die een beperkte ontkenning heet. Ik gebruik die term in mijn onderwijs waarschijnlijk al dertig of veertig jaar, omdat ik iemand anders deze stijlfiguur zo heb horen noemen. Toen vroeg iemand mij waar die term vandaan kwam. Ik zocht hem online op en kon er geen enkele verwijzing naar vinden. Dus ik neem aan dat ik hem zelf heb bedacht. Ik weet dat ik hem niet zelf heb bedacht. Iemand anders moet hem hebben bedacht, want ik heb hem lang geleden van iemand anders overgenomen. Ik weet niet meer van wie.

Wanneer ik spreek over een beperkte ontkenning — en ik denk dat dit er nog steeds de juiste term voor is, zelfs als niemand behalve ik die term gebruikt — doel ik op een bepaalde stijlfiguur die zo is opgebouwd dat er wordt gezegd: „Niet A, maar B”, terwijl er in feite wordt bedoeld: „Niet alleen A, maar ook B.” Vaak klinkt het absoluut, maar de ontkenning is beperkt. „Niet dit” betekent in werkelijkheid: „Niet alleen dit, maar ook dat.”

We vinden in het onderwijs van Jezus en op andere plaatsen in de Bijbel een aantal gevallen waarin zo’n stijlfiguur wordt gebruikt. Ik heb er in het verleden enkele aangewezen. Daar nemen we nu niet de tijd voor, omdat we door Deuteronomium heen moeten komen. Maar dit is duidelijk een voorbeeld van een constructie met „niet

A, maar B”, die volgens Gregg betekent: „Niet alleen A, maar ook B.” In de uitleg die hij aan de Engelse formulering geeft, bedoelt Mozes dus: „De Heere heeft dit verbond niet alleen met onze vaders gesloten, maar ook met ons.”

Hij ontkent niet dat God dit verbond met hun vaders heeft gesloten, want het waren in feite hun vaders die uit Egypte kwamen. Het waren hun vaders die naar de berg Sinaï kwamen, en het waren hun vaders met wie God dit verbond sloot. De groep die daar nu aanwezig was, was destijds jonger dan twintig jaar en werd als kinderen beschouwd. Daarom waren zij, omdat zij nog niet verantwoordelijk werden geacht, niet werkelijk partij bij het verbond. Het verbond was in feite met hun vaders gesloten.

Maar wat hij zegt, is: „Ik wil niet dat jullie denken dat het verbond, omdat het met onze vaders werd gesloten, alleen op hen betrekking had. God heeft dit niet simpelweg met de vorige generatie gesloten. Dit geldt voor alle generaties Joden. Dit geldt voor jullie vaders en voor jullie.” Dat is wat hij bedoelt, hoewel het klinkt alsof hij ontkent dat het verbond met hun vaders werd gesloten. Het spreekt vanzelf dat we genoeg van het verhaal weten om te weten dat dit in feite wel zo was. Dit is een van de duidelijkste gevallen van deze stijlfiguur die ik heb aangewezen.

3

De Tien Geboden opnieuw voorgelezen

Vers 4:

Van aangezicht tot aangezicht heeft de HEERE met u gesproken op de berg, vanuit het midden van het vuur (ik stond in die tijd tussen de HEERE en u in, om u het woord van de HEERE bekend te maken, want u was bevreesd vanwege het vuur en klom de berg niet op). Hij zei:

DEUTERONOMIUM 5:4-5

En nu krijgen we de opsomming van de Tien Geboden:

Ik ben de HEERE, uw God, Die u uit het land Egypte, uit het slavenhuis, geleid heeft.

DEUTERONOMIUM 5:6

U zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.

DEUTERONOMIUM 5:7

U zult voor uzelf geen beeld maken, geen enkele afbeelding van wat boven in de hemel, of beneden op de aarde of in het water onder de aarde is. U zult zich daarvoor niet neerbuigen, en die niet dienen, want Ik, de HEERE, uw God, ben een na-ijverig God, Die de misdaad van de vaders vergeldt aan de kinderen, en aan het derde en aan het vierde geslacht van hen die Mij haten; maar Die barmhartigheid doet aan duizenden van hen die Mij liefhebben en Mijn geboden in acht nemen.

DEUTERONOMIUM 5:8-10

maar Die barmhartigheid doet aan duizenden van hen die Mij liefhebben en Mijn geboden in acht nemen. U zult de Naam van de HEERE, uw God, niet ijdel gebruiken, want de HEERE zal niet voor onschuldig houden wie Zijn Naam ijdel gebruikt. Neem de sabbatdag in acht om die te heiligen, zoals de HEERE, uw God, u geboden heeft. Zes dagen zult u arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbat van de HEERE, uw God. Dan zult u geen enkel werk doen, u, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw slaaf, noch uw slavin, noch uw rund, noch uw ezel, noch enig vee van u, noch de vreemdeling die binnen uw poorten is, opdat uw slaaf en uw slavin rusten zoals u. Want u zult in gedachten houden dat u slaaf geweest bent in het land Egypte en dat de HEERE, uw God, u vandaar uitgeleid heeft met sterke hand en uitgestrekte arm. Daarom heeft de HEERE, uw God, u geboden de dag van de sabbat te houden. Eer uw vader en uw moeder, zoals de HEERE, uw God, u geboden heeft, opdat uw dagen verlengd worden en opdat het u goed gaat in het land dat de HEERE, uw God, u geeft. U zult niet doodslaan. En u zult geen overspel plegen. En u zult niet stelen. En u zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste. En u zult niet begeren de vrouw van uw naaste. U zult uw zinnen niet zetten op het huis van uw naaste, noch op zijn akker, noch op zijn dienaar, noch op zijn dienares, noch op zijn rund, noch op zijn ezel, noch op iets wat van uw naaste is.

DEUTERONOMIUM 5:10-21

4

Geen andere goden en geen afgodsbeelden

Dat is het einde van de Tien Geboden zoals ze hier gegeven worden. Het is interessant hoe enkele veranderingen daarin tot stand zijn gekomen. Natuurlijk is het voor het grootste deel dezelfde volgorde en zijn het dezelfde geboden.

Het eerste gebod luidt:

Vereer geen andere goden naast Mij.

‘Voor Mijn aangezicht’ betekent ‘in Mijn aanwezigheid’. Het betekent niet vóór Mij in de rij, op een hogere sport van de ladder dan Ik. Het betekent: helemaal geen andere goden. De gedachte is: jullie, Mijn volk, leven voor Mijn aangezicht. Jullie leven voor Mijn aangezicht, in Mijn aanwezigheid. Terwijl jullie in Mijn aanwezigheid leven, mogen jullie geen andere goden hebben. Het is niet aanvaardbaar dat Hij eenvoudigweg de hoogste god in een pantheon van vele goden is. Hij moet de enige God zijn.

Hierin is Israël strikt monotheïstisch. Dat wordt natuurlijk hun geloofsbelijdenis in het Sjema in hoofdstuk 6, waar vers 4 en 5 zeggen:

Luister, Israël! De HEERE, onze God, de HEERE is één! Daarom zult u de HEERE, uw God, liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht.

DEUTERONOMIUM 6:4-5

Hij is één God en zij erkennen geen andere goden.

Het tweede gebod gaat natuurlijk over gesneden beelden, en dat wordt op dezelfde manier uitgewerkt als in Exodus hoofdstuk 20. Het gaat er niet eenvoudigweg om dat je afbeeldingen, beelden of voorstellingen maakt van dingen in de hemel, op aarde of onder de aarde. Het gaat er veeleer om dat je ervoor neerbuigt. Dat is waar het om gaat. God zegt in vers 9 dat Hij na-ijverig is en dat degenen die Hem haten — dat wil zeggen,

degenen die voor andere goden neerbuigen — geoordeeld zullen worden. Hun oordeel kan zich uitstrekken tot in het derde en vierde geslacht van hun nakomelingen. Maar Hij bewijst wel barmhartigheid aan duizenden van hen die Zijn geboden houden.

5

Gods naam niet ijdel gebruiken

Het derde gebod luidt:

U zult de Naam van de HEERE, uw God, niet ijdel gebruiken, want de HEERE zal niet voor onschuldig houden wie Zijn Naam ijdel gebruikt.

DEUTERONOMIUM 5:11

Daar hebben we het over gehad toen we Exodus behandelden, waar we al deze geboden uitvoerig hebben besproken. De Naam van de Heere aannemen is als een vrouw die de naam van haar man aanneemt wanneer ze een verbondsrelatie aangaan. Ze wordt een deel van hem en een deel van zijn familie. Ze neemt zijn naam aan en is daarom een verlengstuk van hemzelf. Wat zij doet, is gedeeltelijk wat hij doet via zijn familie, door de verbondenheid van hemzelf en zijn vrouw. Zij worden één vlees.

Toen Israël een soortgelijk verbond met God aanging, werd het een verlengstuk van Hem. Zij droegen Zijn Naam en Zijn reputatie, en hun gedrag zou daarom zijn weerslag hebben op Gods Naam. Als zij beweerden Gods volk te zijn, Zijn Naam op zich droegen, Zijn Naam aannamen en dat toch op een lege manier deden — want dat is wat ‘tevergeefs’ betekent — en dat op een onwaardige manier deden, dan zouden zij Zijn Naam op een lege manier op zich nemen. Dat wil zeggen: zij zouden zich voordoen als het volk van God, maar toch leven op een manier die in strijd is met God, God onteert of Zijn reputatie en Zijn Naam bezoedelt.

Dit zou ook gelden voor het afleggen van eden, want Israël moest zijn eden afleggen in de Naam van Yahweh. Er staat bijvoorbeeld in hoofdstuk 6, vers 13:

U moet de HEERE, uw God, vrezen, Hem dienen en bij Zijn Naam zweren.

DEUTERONOMIUM 6:13

Evenzo zegt God in Deuteronomium hoofdstuk 10, vers 20:

De HEERE, uw God, moet u vrezen, Hem moet u dienen, aan Hem moet u zich vasthouden en bij Zijn Naam moet u zweren.

DEUTERONOMIUM 10:20

Dat betekent dat als je een gelofte doet of een eed aflegt, je niet zweert bij de naam van een andere god. Je zweert bij de Naam van Yahweh. Maar dan roep je Zijn Naam aan; je neemt Zijn Naam op je lippen. Wanneer je een eed aflegt, kun je je maar beter aan je eed houden. Anders heb je Zijn Naam tevergeefs gebruikt. Als je de Naam van Yahweh tegenover iemand anders aanroept als waarborg voor je eerlijkheid, en je bent vervolgens niet eerlijk, dan heb je de Naam van Yahweh misbruikt. Ook dat zou een betekenis zijn van het tevergeefs gebruiken van de Naam van Yahweh.

6

De sabbat als teken en herinnering

Dan volgt, net als in Exodus, een uitvoerige behandeling van de kwestie van de sabbat. De sabbat was natuurlijk, zoals we in Exodus 31 zagen, een kenmerkend teken van het verbond tussen Israël en God, net zoals de besnijdenis dat was. In Genesis 17 wordt ons verteld dat de besnijdenis het teken was van Gods verbond met Abraham, en in Exodus 31 dat het houden van de sabbat een teken was van Gods verbond met Israël. Hun besnijdenis en het houden van de sabbat waren dus specifieke tekenen waardoor Israël zich van de andere volken onderscheidde.

Interessant is dat hier, net als in Exodus, een uitvoerige uitleg wordt gegeven waarom de sabbat gehouden moet worden, maar dat er in feite een andere reden wordt gegeven dan in Exodus. In Exodus wordt de sabbat geboden, en dan staat er:

Want in zes dagen heeft de HEERE de hemel en de aarde gemaakt, de zee, en al wat erin is, en Hij rustte op de zevende dag. Daarom zegende de HEERE de sabbatdag, en heiligde die.

EXODUS 20:11

en daarom gebiedt Hij je om op de zevende dag te rusten. In Exodus is het gebod om op de zevende dag te rusten dus gebaseerd op het feit dat God rustte van Zijn scheppingswerk. Israël wordt aangespoord dat te gedenken door ook elke zevende dag te rusten.

Maar nu krijgen we een volkomen andere reden. Let op, midden in vers 14 staat dat niemand in hun huishouden werk mag verrichten: hun zoon niet, hun dochter niet, hun slaaf niet en hun slavin niet. Dat wil zeggen, hun slaven mogen niet werken. En Hij zegt in vers 15:

Want u zult in gedachten houden dat u slaaf geweest bent in het land Egypte en dat de HEERE, uw God, u vandaar uitgeleid heeft met sterke hand en uitgestrekte arm. Daarom heeft de HEERE, uw God, u geboden de dag van de sabbat te houden.

DEUTERONOMIUM 5:15

God heeft je eruit geleid en je vrijheid gegeven. Aan het eind van vers 15 staat:

Daarom heeft Jahweh, je God, je opgedragen de sabbat te houden.

Wat bedoelt Hij met 'daarom'? Waarom? Omdat je een slaaf in Egypte was en God je rust heeft gegeven van je zware arbeid.

7

Van slavernij naar de rust van Kanaän

Later, in een latere passage in Deuteronomium, gaat Mozes spreken over het binnengaan van Kanaän als het binnengaan in de rust. In Deuteronomium 12:9 zegt hij:

Want u bent tot nu toe nog niet gekomen in de rust en in het erfelijk bezit dat de HEERE, uw God, u geven zal.

DEUTERONOMIUM 12:9

enzovoort.

Maar let erop dat het binnengaan van Kanaän, waarop in Deuteronomium vooruitgelopen werd maar dat nog niet had plaatsgevonden, werd aangeduid als het binnengaan in Gods rust. Israël was in Egypte slaaf geweest en had daar zware arbeid moeten verrichten. Nu bracht God hen uit hun dienstbaarheid naar een plaats van rust. Uiteindelijk zouden ze werkelijk rusten in huizen, enzovoort, en rust hebben van hun vijanden en dat alles. Gedurende de veertig jaar van omzwervingen waarin Mozes tot hen sprak, bevonden ze zich in een overgang van slavernij naar die rust.

Maar waar het hier om gaat, is dat ze bij hun binnengaan in het beloofde land de rust moesten gedenken waarin God hen had gebracht. Dat is de rust die zij na hun vroegere slavernij kregen. Eén manier waarop ze dat doen, is door zelf elke sabbat te rusten en hun dienaren rust te gunnen, vooral omdat ze zelf dienaren waren geweest. God had hen uit de dienstbaarheid, uit de slavernij, gehaald en hun rust gegeven. Dat is de reden waarom Hij hun zegt die dag te houden.

Juist het feit dat ze slaven waren geweest en daaruit waren gekomen, wordt in dit hoofdstuk dus de grond waarop God hun zegt te rusten. De rust die dit uiteindelijk voorstelt, is de rust waarin ze in Kanaän zullen binnengaan.

8

Gods rust volgens Hebreeën 4

Als je nu Hebreeën 4 erbij pakt, zien we dat de schrijver van Hebreeën al deze dingen door elkaar mengt wanneer hij spreekt over Gods rust, waarin wij moeten binnengaan. Hij vermengt het rusten op de zevende scheppingsdag ermee. Hij betreft ook het binnengaan van Kanaän erbij als een verwijzing naar die rust. Hij lijkt aan te geven dat zowel Gods rusten op de zevende dag als het rusten van Israël in Kanaän beelden worden van ons binnengaan in Gods rust.

In Hebreeën 4 staat in vers 1:

Laten wij er dan beducht voor zijn dat iemand van u ooit schijnt achter te blijven, terwijl de belofte om in Zijn rust binnen te gaan nog van kracht is.

HEBREEËN 4:1

De reden dat hij zegt dat er nog een belofte overblijft om Gods rust binnen te gaan, is dat hij in het vorige hoofdstuk Psalm 95 heeft aangehaald. Daar zei God door David tegen een veel latere generatie:

Heden, indien u Zijn stem hoort, verhard uw hart niet.

PSALMEN 95:7-8

Hij spreekt erover dat Hij tegen die generatie die uit Egypte was gekomen, had gezegd dat ze Zijn rust nooit zouden binnengaan. Dus:

Heden, indien u Zijn stem hoort, verhard uw hart niet.

PSALMEN 95:7-8

lijkt een uitnodiging te zijn. In de tijd van David — David schreef de psalm — nodigde hij de mensen toen al uit om Zijn rust binnen te gaan.

Daarom begint de schrijver van Hebreeën hoofdstuk 4 met de woorden:

Laten wij er dan beducht voor zijn dat iemand van u ooit schijnt achter te blijven, terwijl de belofte om in Zijn rust binnen te gaan nog van kracht is. Want ook aan ons is het Evangelie verkondigd, evenals aan hen. Maar het gepredikte woord bracht hun geen voordeel, omdat het niet met geloof gepaard ging bij hen die het hoorden.

HEBREEËN 4:1-2

Hij heeft het over de generatie die Kanaän niet binnenging. Zij gingen de rust niet binnen. In plaats daarvan zwierven ze rusteloos rond in de woestijn, totdat ze allemaal gestorven waren. Nu staat er dat het Evangelie aan hen en aan ons werd verkondigd. Kennelijk wordt de belofte dat ze het Beloofde Land zouden binnengaan, die aan hen werd gegeven, behandeld als een type en een voorafschaduw van het Evangelie dat aan ons wordt verkondigd. Maar zij hadden er geen baat bij. Ze hadden geen geloof, en daarom zullen ook wij er geen baat bij hebben als wij geen geloof hebben. Maar in vers 3 zegt hij:

Wij die tot geloof gekomen zijn, gaan immers de rust binnen, zoals Hij gezegd heeft: Daarom heb Ik in Mijn toorn gezworen: Mijn rust zullen zij niet binnengaan! En dat terwijl Zijn werken al sinds de grondlegging van de wereld voltooid zijn.

HEBREEËN 4:3

Die rust is dus een rust die tot stand komt door te geloven. Gods rust binnengaan is iets wat voortkomt uit vertrouwen op Hem.

Dan gaat het verder in vers 4:

Want Hij heeft ergens over de zevende dag als volgt gesproken: En God heeft op de zevende dag van al Zijn werken gerust.

HEBREEËN 4:4

Dat is natuurlijk Genesis 2:2. Dan staat er in vers 5:

En op deze plaats opnieuw: Zij zullen Mijn rust niet binnengaan!

HEBREEËN 4:5

Dat staat in Psalm 95. Nu haalt hij dus rust uit twee verschillende passages: uit Genesis 2:2, over Gods rust op de zevende dag toen Hij de schepping voltooid had, en uit Psalm 95, waar Kanaän een rust wordt genoemd, en het binnengaan van Kanaän het binnengaan van een rust. Deze twee worden nu in de gedachtegang van de schrijver van Hebreeën één zaak. Beide wijzen vooruit naar de rust die zij die geloofd hebben binnengaan, zoals hij in vers 3 zei.

We hoeven de rest van dit hoofdstuk niet per se te lezen, behalve dat er in Hebreeën 4, vers 9 staat:

Er blijft dus nog een sabbatsrust over voor het volk van God,

HEBREEËN 4:9

Nu is dit woord ‘rust’ het woord ‘sabbatsrust’. Maar natuurlijk brengt hij het in verband met de sabbat, omdat de sabbatsrust zowel Gods rust op de zevende dag herdenkt, volgens Exodus 20, als het binnengaan van de rust van Kanaän en de bevrijding uit de slavernij, volgens Deuteronomium 5. In Exodus en Deuteronomium worden die twee respectievelijk als redenen gegeven om de sabbat te houden.

9

Rusten in het volbrachte werk van Christus

Er is dus ook voor ons een sabbatsrust. Die is het tegenbeeld van die twee dingen. Het is het tegenbeeld van Gods rust op de zevende dag en van Israëls rust na hun slavernij, toen ze uit de slavernij kwamen. Hij zegt:

want wie Zijn rust binnengegaan is, die heeft zelf ook van zijn werken gerust, zoals God van de Zijne.

HEBREEËN 4:10

Het is duidelijk dat hij het erover heeft dat wij op een plaats komen waar wij rusten, maar hij noemt dat het binnengaan van Gods rust. Hij geeft het voorbeeld dat God de aarde in zes dagen maakte en dat Hij rustte. God rustte, en dat kwam doordat Hij een werk voltooid had. Daarom rust Hij op de zevende dag. Hij voltooide het scheppingswerk in zes dagen. Hij hoefde niets meer te doen en daarom rustte Hij. Hij hoefde niets meer aan dat werk te doen.

Zo heeft ook Jezus de nieuwe schepping voltooid door Zichzelf eens en voor altijd te offeren, en Hij ging zitten, zoals in Hebreëen hoofdstuk 10 staat en zoals dezelfde schrijver later verder zal uitwerken. Daar in Hebreëen 10 herinnert hij ons eraan dat de priesters in het Oude Testament nooit werkelijk rustten van hun werk. Altijd was er weer een ander offer, altijd weer een ander offer. Er moest altijd nog iets gebeuren, omdat niets in het offersysteem werkelijk volledig en voorgoed een einde maakte aan de zonden.

Hebreëen hoofdstuk 10, vers 11 zegt:

En iedere priester stond wel dagelijks te dienen en bracht vaak dezelfde slachtoffers, die de zonden toch nooit zouden kunnen wegnemen,

HEBREEËN 10:11

Dat wil zeggen: de priesters in de tempel gingen niet zitten. Ze bleven voortdurend staan. Ze kwamen er bij wijze van spreken nooit aan toe om van hun werk te rusten. Maar Jezus voltooide het werk en daarom ging Hij zitten. Er hoeft niets meer gedaan te worden.

Dat Hij de nieuwe schepping voltooide, dat Hij de verlossing van de nieuwe schepping voltooide, is een tegenbeeld van Gods voltooiing van het scheppingswerk in Genesis. De schrijver van Hebreeën zegt dat God heeft gerust. Jezus heeft gerust. Jezus rust, en wij gaan Zijn rust binnen. Hoe? Zoals Paulus in Efeze 2:6 zei:

en heeft ons met Hem opgewekt en met Hem in de hemelse gewesten gezet in Christus Jezus,

EFEZE 2:6

Ook wij zijn Zijn rust binnengegaan. Wat wij ervaren is niet het zwoegen en werken om te voldoen aan bepaalde maatstaven van God, zodat wij goed genoeg kunnen zijn. In Christus rusten wij in feite al. Wij zitten al in Christus in de hemelse gewesten, zoals Christus Zelf daar zit. Wij zijn Zijn rust binnengegaan. Zodra wij dat erkennen en erop vertrouwen dat dit zo is, worstelen wij niet langer om een relatie met God te verdienen of in stand te houden. In plaats daarvan rusten wij in wat Christus heeft voltooid.

Maar het punt is dat de schrijver van Hebreeën dit alles afleidt door twee gedachten over de sabbat in het Oude Testament met elkaar te verbinden: één uit Exodus 20, waar als grond voor de sabbat Gods rust op de zevende dag wordt gegeven, en één uit deze passage, waar als grond voor Gods gebod om op de sabbat te rusten wordt gegeven dat Hij Israël uit de slavernij in Egypte bevrijdde en rust gaf.

Trouwens, helemaal aan het eind van Deuteronomium 5:14, waar staat dat je knecht en je dienstmeisje net als jij mogen rusten, wordt gesuggereerd dat je, als je de sabbat houdt, op de sabbat geen mensen voor je laat werken. Je dienaren rusten ook. Er zijn mensen die de sabbat houden. Dat wil zeggen, ze koken hun maaltijden niet, maar gaan naar een restaurant en laten iemand anders voor hen koken, en dat soort dingen. Ze laten andere mensen voor hen werken en het werk doen dat ze normaal gesproken

zelf zouden doen. Maar dat lijkt in strijd te zijn met de geest van de sabbat zoals die hier wordt gegeven. Als jij niet werkt, werken je dienaren ook niet voor je, zelfs betaalde dienaren niet.

10

Vader en moeder eren

In vers 16 hebben we het gebod om vader en moeder te eren. Daar is niets nieuws aan, behalve dat Hij in de oude versie ervan in Exodus, die veertig jaar eerder werd gegeven, eenvoudig zei:

Eer uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden in het land dat de HEERE, uw God, u geeft.

EXODUS 20:12

Maar hier voegt Hij eraan toe:

Eer uw vader en uw moeder, zoals de HEERE, uw God, u geboden heeft, opdat uw dagen verlengd worden en opdat het u goed gaat in het land dat de HEERE, uw God, u geeft.

DEUTERONOMIUM 5:16

Dat lijkt misschien maar een kleine toevoeging, maar er is een verschil tussen alleen lang leven en een goed leven leiden. Lang leven is één ding. Dat het tijdens dat lange leven ook goed met je gaat, is iets anders.

Ik ken mensen die, wanneer je hun door het Evangelie eeuwig leven aanbiedt, zeggen: 'Ik wil geen eeuwig leven. Het leven is niet zo goed.' En hun leven is inderdaad niet zo goed. Alleen maar het leven verlengen zonder dat het een goed leven is, is volgens mij niet echt iets wat veel mensen wenselijk zouden moeten vinden.

Wat ik interessant vind, is dat Paulus het vijfde gebod daadwerkelijk aanhaalt in Efeze 6, wanneer hij tegen kinderen spreekt. En hij haalt het specifiek aan uit de versie in Deuteronomium en niet uit de versie in Exodus. In de eerste drie verzen van Efeze 6

zegt hij:

Kinderen, wees je ouders gehoorzaam in de Heere, want dat is juist.

EFEZE 6:1

Dan haalt hij aan:

Eer je vader en moeder (dat is het eerste gebod met een belofte),

EFEZE 6:2

Dan zegt Paulus:

Dat is het eerste gebod waaraan een belofte verbonden is.

Vervolgens haalt hij in vers 3 de belofte aan:

opdat het je goed gaat en je lang leeft op de aarde.

EFEZE 6:3

Hier haalt hij de belofte natuurlijk uit Deuteronomium aan, want daar staat dat het goed met je mag gaan en dat je lang mag leven. Dat is het voornaamste verschil tussen de formulering in Exodus en die in Deuteronomium. Het grootste deel van de rest is hetzelfde:

U zult niet doodslaan. En u zult geen overspel plegen. En u zult niet stelen. En u zult geen vals getuigenis spreken tegen uw naaste.

DEUTERONOMIUM 5:17-20

Die zijn allemaal hetzelfde.

11

Begeerte en de volledigheid van de wet

Dan staat er in vers 21:

En u zult niet begeren de vrouw van uw naaste. U zult uw zinnen niet zetten op het huis van uw naaste, noch op zijn akker, noch op zijn dienaar, noch op zijn dienares, noch op zijn rund, noch op zijn ezel, noch op iets wat van uw naaste is.

DEUTERONOMIUM 5:21

Het enige verschil tussen dit en de formulering in Exodus is dat het huis en de vrouw in Exodus in een andere volgorde worden genoemd. Hier staat:

Zet je zinnen niet op de vrouw of het huis van je naaste.

In Exodus staat:

U zult niet begeren het huis van uw naaste. U zult niet begeren de vrouw van uw naaste, noch zijn dienaar, noch zijn dienares, noch zijn rund, noch zijn ezel, noch iets wat van uw naaste is.

EXODUS 20:17

De rest is vrijwel hetzelfde.

Nu vers 22:

Deze woorden sprak de HEERE tot heel uw gemeente, op de berg, vanuit het midden van het vuur, de wolken en de donkerheid, met luide stem; Hij voegde er niets aan toe. Hij schreef ze op twee stenen tafelen en gaf ze aan mij.

DEUTERONOMIUM 5:22

Geen mondelinge Thora. Eigenlijk werd er later nog meer wet toegevoegd, meer inzettingen enzovoort in het Boek van het Verbond. Maar er werden binnen de Tien Geboden niet meer geboden gegeven dan deze. Ik weet niet zeker waarom hij dat vermeldt, behalve dat hij hen voortdurend aanspoort niets aan de woorden van God toe te voegen. Ik neem aan dat ik geen elfde gebod mag toevoegen.

Als hij zegt dat Hij er niets meer aan toevoegde, bedoelt hij misschien dat alle andere inzettingen en verordeningen die God gaf, niet werkelijk meer zijn dan deze geboden. Het zijn verdere uitwerkingen ervan. Het is niet zo dat Hij noodzakelijkerwijs nieuwe beginselen toevoegde. Alle beginselen, alle wetten die Hij gaf, kunnen op de een of andere manier onder deze tien worden ondergebracht.

12

Israëls vrees voor Gods stem

En het gebeurde, toen u die stem vanuit het midden van de duisternis hoorde en de berg van vuur brandde, dat u naar voren kwam, naar mij toe, al uw stamhoofden en uw oudsten. En u zei: Zie, de HEERE, onze God, heeft ons Zijn heerlijkheid en Zijn grootheid laten zien en wij hebben Zijn stem gehoord vanuit het midden van het vuur; vandaag hebben wij gezien dat God met de mens spreekt en dat deze in leven blijft. Maar nu, waarom zouden wij sterven? Want dit grote vuur zou ons verteren; als wij de stem van de HEERE, onze God, nog langer zouden horen, zouden wij sterven. Want wie is er van alle vlees, die de stem van de levende God heeft horen spreken vanuit het midden van het vuur, zoals wij, en in leven is gebleven? Gaat u naar voren, en luister naar alles wat de HEERE, onze God, zal zeggen. U moet dan alles wat de HEERE, onze God, tegen u zal zeggen, tegen ons zeggen, en wij zullen ernaar luisteren en het doen.

DEUTERONOMIUM 5:23-27

Het lijkt vreemd dat ze dat zeggen. Ze zeggen dat ze de stem van God hebben gehoord en in leven zijn gebleven, maar dat ze die niet nog eens kunnen horen en in leven blijven. Ze zullen sterven als ze die nog eens horen. Dat klinkt mij niet erg logisch in de oren. Het lijkt erop dat ze hadden kunnen vaststellen dat God hen Zijn stem zou laten horen en dat het horen van Hem hen niet zou doden. Maar daar waren ze niet zo zeker van.

In Hebreeën hoofdstuk 12 wordt hierover gesproken als de stem die als een donderslag klonk. Degenen die haar hoorden, konden niet verdragen wat er gezegd werd. Hebreeën hoofdstuk 12 suggereert dat het probleem hier niet was dat ze Gods stem hoorden, maar dat ze hoorden wat Hij zei, en dat konden ze nauwelijks verdragen. Maar hier lijken ze te verklaren dat ze bereid zijn te gehoorzamen aan wat Hij zegt. Ze zijn alleen doodsbang voor het geluid van de stem. Ze zijn niet zoals wij, denk ik. De meesten van ons zouden zich waarschijnlijk aangetrokken voelen tot zoiets sensationeels als God die vanuit de hemel spreekt. Maar zij hadden al genoeg sensationele dingen gezien en zouden daarna nog meer zien. Ze voelden zich er kennelijk gewoon niet prettig bij, dus wilden ze dat Mozes namens hen zou spreken. Ik zou gedacht hebben dat het verkeerd van hen was om daarvoor te kiezen. God keurde het echter goed.

Vers 28 zegt:

Toen de HEERE uw woorden hoorde, toen u tot mij sprak, zei de HEERE tegen mij: Ik heb de woorden van dit volk, die zij tot u gesproken hebben, gehoord; alles wat zij gezegd hebben, is goed.

DEUTERONOMIUM 5:28

Waarin hebben ze gelijk? Dat ze waarschijnlijk gevaar lopen te sterven als ze te dicht bij God komen. Ze zijn behoorlijk opstandig. Maar Hij zei:

Och, hadden zij maar zo'n hart, om Mij te vrezen en Mijn geboden alle dagen in acht te nemen, opdat het hun en hun kinderen voor eeuwig goed zou gaan!

DEUTERONOMIUM 5:29

Het idee is, denk ik, dat het goed is dat ze Hem zo vrezen. Het is goed dat ze niet lichtvaardig met Jahweh omgaan, dat ze bang zijn geworden door alleen al Zijn stem te horen en de donder, de duisternis, het vuur en de rook te zien. Hij zegt: 'Het is goed dat ze bang voor Mij zijn. Dat is gepast. Ik zou willen dat ze altijd zo bevreesd voor Mij waren.' De vreze des Heeren is het begin van de wijsheid. 'Ik zou willen dat ze altijd zo'n hart in zich hadden om Mij te vrezen en Mijn geboden te onderhouden, zoals ze nu zeggen dat ze zullen doen.'

Natuurlijk beweerden ze op dat moment dat ze Zijn geboden zouden onderhouden, maar niet lang daarna maakten ze het gouden kalf. Het waren dus voornamelijk woorden, want hun hart bleef niet trouw aan wat ze hadden beloofd.

God zegt:

Ga, zeg hun: Keer terug naar uw tenten. Maar blijft u hier bij Mij staan. Dan zal Ik tot u spreken alle geboden, verordeningen en bepalingen die u hun moet leren en die zij moeten doen in het land dat Ik hun geven zal om het in bezit te nemen. U moet dus nauwlettend handelen zoals de HEERE, uw God, u geboden heeft; wijk niet af, naar rechts of naar links. Heel de weg die de HEERE, uw God, u geboden heeft, moet u gaan, opdat u leeft, en het u goed gaat, en u uw dagen verlengt in het land dat u in bezit zult nemen.

DEUTERONOMIUM 5:30-33

Opnieuw wordt er verwezen naar het feit dat ze hun verblijf in het land zullen verlengen als ze gehoorzamen. Anders niet. Dat ligt erin besloten.

13

Het Sjema: de HEERE is één

Hoofdstuk 6:

Dit zijn de geboden, de verordeningen en de bepalingen die de HEERE, uw God, geboden heeft u te leren, om ze te doen in het land waar u naartoe trekt om het in bezit te nemen, opdat u de HEERE, uw God, vreest door al Zijn verordeningen en Zijn geboden, die ik u gebied, in acht te nemen: u, uw kind en uw kleinkind, alle dagen van uw leven; en opdat uw dagen verlengd worden.

DEUTERONOMIUM 6:1-2

Hij zegt hier niet dat hun dagen in het land verlengd mogen worden, zoals Hij gewoonlijk zegt. Hij zegt alleen dat hun dagen verlengd mogen worden, en dat Israël als natie lange tijd zou blijven bestaan als het God gehoorzaamde.

Salomo zei in Prediker 12 ongeveer hetzelfde als wat er in vers 2 staat. In Prediker 12:13 zegt hij:

De slotsom van al wat door u gehoord is, is dit: Vrees God, en houd u aan Zijn geboden, want dit geldt voor alle mensen.

PREDIKER 12:13

Dat is wat God in vers 2 zegt: vrees de Heere en onderhoud Zijn inzettingen en Zijn geboden. Volgens de Engelse vertaling die Gregg hier aanhaalt, is dat de hele plicht van de mens; de HSV formuleert dit als: „dit geldt voor alle mensen”.

Vers 3:

Luister dan, Israël, en neem ze nauwlettend in acht! Dan zal het u goed gaan en zult u zeer talrijk worden — zoals de HEERE, de God van uw vaders, tot u gesproken heeft — in het land dat overvloeit van melk en honing. Luister, Israël! De HEERE, onze God, de HEERE is één! Daarom zult u de HEERE, uw God, liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht.

DEUTERONOMIUM 6:3-5

Dit wordt natuurlijk het sjema genoemd. Het woord 'sjema' betekent 'hoor'. Het begint daarmee:

Luister, Israël.

De verklaring is dat Jahweh één is, niet vele goden.

Trinitariërs begrijpen dat God drie Personen in één God is. Sommige mensen vinden dat dit in tegenspraak is met wat hier gezegd wordt. Het woord 'één' kan echter een samengestelde eenheid betekenen. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer er staat dat de man en de vrouw één vlees worden. Daar wordt hetzelfde woord gebruikt. Man en vrouw zijn twee personen, maar ze worden één vlees. Daarom is het niet ondenkbaar dat God drie Personen kan zijn en toch één God kan zijn. Het woord 'één' kan, denk ik, een samenstelling van meerdere bestanddelen aanduiden.

Dit vertelt ons niet of God wel of niet een Drie-eenheid is. Sommige trinitariërs proberen het hier zelfs een leer over de Drie-eenheid van te laten zijn, omdat ze zeggen dat 'één' een collectieve eenheid betekent. Maar dat is niet altijd het geval. Het woord 'één' kan ook één enkele eenheid betekenen, maar dat hoeft niet. In die zin is eenheid een dubbelzinnige term. Maar er is niet meer dan één God. Dat er binnen de Godheid van die ene God meer dan één Persoon kan zijn, is iets wat we op grond hiervan niet kunnen uitsluiten. En het lijkt in het Nieuwe Testament geleerd te worden, al is dat in het Oude Testament helemaal niet duidelijk. En Hij zegt:

14

God liefhebben als het grootste gebod

Jezus zei tegen hem: U zult de Heere, uw God, liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw verstand.

MATTHEÛS 22:37

Dit vers is voor christenen natuurlijk onsterfelijk geworden door Jezus' uitspraak dat dit het eerste en grote gebod is. Hij zei dat het veel lijkt op een ander gebod in Leviticus:

U mag geen wraak nemen of een wrok koesteren tegen uw volksgenoten, maar u moet uw naaste liefhebben als uzelf. Ik ben de HEERE.

LEVITICUS 19:18

Jezus zei dat in Mattheüs 22:37. Hij citeerde dit ook in de parallelle gedeelten in Markus 12:30 en Lukas 10:27. In alle drie de synoptische evangeliën citeert Jezus dit vers en zegt Hij dat het het grote gebod is. En Hij zei dat alles aan dit ene gebod en dat andere gebod over je naaste liefhebben als jezelf hangt: heel de Wet en heel de Profeten. Heel de plicht van de mens hangt hiervan af: dat je de Heere, je God, moet liefhebben.

Zoals ik in onze inleiding op Deuteronomium zei, geloof ik dat Deuteronomium het eerste Bijbelboek is dat ons zegt dat we God moeten liefhebben. En het is het eerste Bijbelboek dat zegt dat God mensen liefheeft. Het idee van een liefdesrelatie tussen God en mensen wordt voor het eerst in Deuteronomium genoemd, en het krijgt daar een belangrijke plaats. In heel Deuteronomium wordt vaak verwezen naar Gods liefde voor Zijn volk en naar de verplichting van Zijn volk om Hem lief te hebben. De godsdienst van Israël onderscheidt zich door dit kenmerk dus van alle andere godsdiensten uit de oudheid: er wordt een liefdevolle relatie tussen God en Zijn volk verwacht, zoals de relatie tussen een man en zijn vrouw. In de heidense godsdiensten werd daarentegen niet van mensen verwacht dat ze hun god liefhadden, maar alleen dat ze hun god gunstig stemden.

15

Kinderen Gods woorden inprenten

Vers 6:

Deze woorden, die ik u heden gebied, moeten in uw hart zijn. U moet ze uw kinderen inprenten en erover spreken, als u in uw huis zit en als u over de weg gaat, als u neerligt en als u opstaat. U moet ze als een teken op uw hand binden en ze moeten als een voorhoofdsband tussen uw ogen zijn. U moet ze op de deurposten van uw huis en op uw poorten schrijven.

DEUTERONOMIUM 6:6-9

Hiermee wordt eenvoudig gezegd hoezeer deze wetten in je denken op de voorgrond moeten staan. Ze horen voortdurend op je lippen te liggen: wanneer je bij je gezin en je kinderen bent, wanneer je 's morgens opstaat, wanneer je naar bed gaat en wanneer je gewoon met je gezin bij elkaar zit en ontspant. Deze wetten horen dan uit je mond te komen.

Er staat:

„Leer ze je kinderen grondig.” Het gaat er dus niet alleen om dat je er af en toe naar verwijst, maar dat je je kinderen de wetten van God werkelijk onderwijst. Ouders zijn verplicht hun kinderen het Woord van God te onderwijzen. Gregg zegt hier dat ouders hun kinderen moeten opvoeden in de verzorging en terechtwijzing van de Heere; in de HSV is Efeze 6:4 specifiek tot vaders gericht. Dat is natuurlijk omdat God in meer dan één generatie geïnteresseerd is. Hij is geïnteresseerd in onze generatie en Hij is geïnteresseerd in alle toekomstige generaties.

Het Evangelie, de kennis van God en de kennis van Zijn wegen moeten door ouders aan hun kinderen worden doorgegeven. Niet door instellingen, niet door scholen, niet door de overheid en zelfs niet door de gemeente als zodanig. De gemeente is een gemeenschap van gelovigen waar over het algemeen de volwassenen in de wegen van God worden onderwezen. De volwassenen horen hun kinderen te onderwijzen.

Ik zeg niet dat kinderen niets in de gemeente kunnen leren. Ik weet zeker dat ik als kind iets heb geleerd toen ik tijdens de kerkdienst zat, al was het niet erg veel. Ik heb veel meer van mijn ouders geleerd dan van de gemeente. Op de zondagsschool heb ik vreemd genoeg heel weinig geleerd, hoewel de zondagsschool juist bedoeld is om kinderen te onderwijzen. De meeste gemeenten hebben een zondagsschool.

De eerste zondagsscholen werden zelfs opgericht om kinderen te bereiken die niet behouden waren. Ik denk dat het D. L. Moody was, of iemand zoals hij, die als eerste met zondagsscholen begon. Het doel was kinderen uit gezinnen die niet naar de kerk gingen in de omgeving van Chicago te bereiken. Het was geen plek waar christelijke ouders hun kinderen konden afzetten om hen een tijdje uit hun buurt te hebben. Het was een plek waar kinderen die thuis nooit enig onderwijs over de dingen van God kregen, enig onderwijs konden ontvangen door middel van een dienst die de kerk aanbood, als evangelisatiewerk van de kerk.

Maar God heeft het onderrichten van kinderen in Zijn wegen aan de ouders opgedragen. Zij kunnen dat onderwijs namelijk niet alleen door tucht kracht bijzetten, maar ook door hun voorbeeld, dag in, dag uit. Kinderen horen te kunnen zien dat hun ouders volgens bepaalde principes leven. Zo nemen ze die zowel vanzelf over als door rechtstreeks onderwijs. Het hoort de hele dag door bekrachtigd te worden: wanneer je opstaat, wanneer je gaat zitten en wanneer je naar bed gaat.

16

Gebedsriemen en beeldspraak

Wanneer Hij erover spreekt dat je ze als een teken op je hand moet binden, als voorhoofdsbanden tussen je ogen moet dragen en op de deurposten van je huis en op je poorten moet schrijven, is dat vrijwel zeker figuurlijk bedoeld. Maar de Joden, van wie velen alles heel letterlijk namen, vatten deze dingen heel letterlijk op. Ze hadden kleine doosjes die ze aan hun voorhoofd of hun handen bevestigden, of op hun deuren aanbrachten, en daar deden ze gedeelten uit de Schrift in. De doosjes die ze op hun lichaam dragen, worden gebedsriemen genoemd. Wat ze op de deur aanbrengen — iemand vroeg me daar op de radio naar — noemen ze volgens mij een mezoeza, als ik me niet vergis. Dat doen ze om de geboden van de Schrift te vervullen. Ze stoppen

echte Schriftgedeelten uit de wet in hun gebedsriemen en binden die aan hun voorhoofd of aan hun handen. De meeste Joden doen dit tegenwoordig niet. In de tijd van Jezus deden ze het wel, en de chassidim in Israël doen het nog steeds. Je ziet hen soms, de mensen met de kleine krullen aan de zijkanten van hun hoofd. Je ziet dan een klein cilindervormig doosje dat ze met een band om hun hoofd hebben gebonden, op hun voorhoofd. Dat is een gebedsriem. Die dient om dit doel te vervullen.

Ik geloof niet dat ze daarmee noodzakelijkerwijs de boodschap begrijpen, al denk ik niet dat er iets mis mee is. Maar wat is het nut ervan? Je kunt de gedeelten die daarin opgerold zitten niet lezen. Ze zitten daar alleen om symbolische redenen. Als je gedeelten uit de Schrift ingelijst aan de muren van je huis hebt hangen, is dat een ander verhaal. Misschien lees je ze werkelijk en beïnvloeden ze je. Maar ze behandelen alsof ze magisch zijn, als een geluksbrenger — ‘Ik heb een klein stukje papier op mijn voorhoofd. Ik kan het niet zien, maar ik weet dat het er zit, en er staat een Schrifttekst op, en daarom heb ik het gevoel dat ik God gehoorzaam’ — is nogal dwaas.

Jezus zei tegen de Farizeeën in Mattheüs 23:

Jullie maken je gebedsriemen breed.

MATTHEÛS 23:5

Maar vervolgens spreekt Hij over alle manieren waarop ze zich niet aan de wet houden. Je houdt je niet aan de wet door die alleen maar zo op je voorhoofd te dragen.

„Bind ze als een teken op je hand en draag ze als een voorhoofdsband tussen je ogen” spreekt duidelijk over je handen: de daden van je handen, je werken, die door de wetten van God beheerst en eraan gebonden worden. Ook je gedachten, of wat zich voor je ogen bevindt, waar je je aandacht op richt, moeten het Woord van God zijn. Het hoort op de deuren van je huis te staan, zodat je aan de Schriften wordt herinnerd wanneer je komt en gaat. Het hoeft niet per se letterlijk op die plaatsen geschreven te staan. Het gaat veeleer om dit soort aandacht. Het is beeldspraak. Je hoort je aandacht op Gods wetten te richten en je daden ernaar te ordenen.

17

God niet vergeten in voorspoed

Vers 10:

Wanneer het dan gebeuren zal dat de HEERE, uw God, u gebracht heeft in het land dat Hij uw vaderen, Abraham, Izak en Jakob, gezworen heeft u te zullen geven — grote en goede steden, die u niet gebouwd hebt, huizen, vol van allerlei kostbare dingen, waarmee u ze niet gevuld hebt, uitgehakte putten, die u niet uitgehakt hebt, en wijngaarden en olijfgaarden, die u niet geplant hebt — en u gegeten hebt en verzadigd bent, wees dan op uw hoede dat u de HEERE, Die u uit het land Egypte, uit het slavenhuis, geleid heeft, niet vergeet.

DEUTERONOMIUM 6:10-12

Dit is iets waarvoor Hij in de volgende paar hoofdstukken meerdere keren waarschuwt: zorg ervoor dat je God niet vergeet zodra je niet langer behoeftig bent. Wanneer je door de woestijn zwerft en op geen enkele manier voedsel kunt verbouwen, ben je er elke dag van afhankelijk dat God manna geeft, zodat je kunt overleven. Je weet niet waar je heen moet, omdat je je midden in de woestijn bevindt. Daarom ben je ervan afhankelijk dat God je door Zijn wolk leidt. Je bent ervan afhankelijk dat God in de woestijn water geeft. Wanneer je zo afhankelijk bent van God, is het moeilijk Hem te vergeten. Je hebt geen tijd om Hem te vergeten.

Het is echter interessant dat je zelfs in die omstandigheden tegen Hem in opstand kunt komen, zoals de Israëlieten steeds weer deden. Je kunt over God klagen en morren, maar zij vergaten Hem niet. Het volgende probleem waarmee ze te maken zullen krijgen, is het gevaar, de verleiding, om God te vergeten wanneer Hij hen niet langer door een wolk rondleidt, wanneer Hij geen manna meer geeft en wanneer ze een normaal, voorspoedig en comfortabel leven leiden. Dan is het gemakkelijk om God eenvoudigweg niet in je gedachten te hebben, omdat je het comfortabel hebt.

18

Agur en Paulus over rijkdom en armoede

De schrijver van Spreuken 30, een man die Agur heette, zag dit gevaar in zijn eigen leven. We zien hem een gebed bidden waarvan veel mensen werkelijk denken dat het een goed gebed is. Ik vind het een slap gebed. In Spreuken 30:7-9 zegt Agur, de schrijver van dit hoofdstuk:

Het eerste verzoek is dat God valsheid en leugentaal ver van hem houdt. Het andere is dat God hem geen armoede of rijkdom geeft, maar hem van het hem toegewezen brood voorziet. Dat klinkt bescheiden.

Twee dingen heb ik van U gevraagd, onthoud ze mij niet, voordat ik sterf: Houd valsheid en leugentaal ver van mij. En: geef mij geen armoede of rijkdom, voorzie mij van het mij toegewezen deel aan brood. Anders zou ik, verzadigd, U verloochenen en zeggen: Wie is de HEERE? of anders zou ik, arm geworden, stelen, en de Naam van mijn God aantasten.

SPREUKEN 30:7-9

Sommige mensen zeggen: 'Dit is een heel bescheiden verzoek. Hij wil niet rijk of arm zijn. Geef me gewoon wat ik nodig heb, dat is alles. Ik vraag niet veel.' Sommige mensen vinden dit een behoorlijk goede houding. Maar het was niet de houding van Paulus. Het probleem was dat Agur geen erg stabiele relatie met God had, en dat zijn financiële omstandigheden zijn geestelijk leven in gevaar brachten. Als hij rijk was, zou hij God misschien vergeten. Dat getuigt niet van een erg geestelijk mens, maar hij herkende die neigingen, en dat getuigt van een wijs mens.

Paulus was een geestelijk mens, en Paulus zei:

Ik heb geleerd vernederd te worden; ik heb geleerd overvloed te hebben. Ik kan rijk zijn of arm; dat zal mijn geestelijk leven niet beïnvloeden. Ik kan alle dingen aan door Christus, Die mij kracht geeft.

FILIPPENZEN 4:12-13

Hij zei:

Niet dat ik dit zeg vanwege gebrek, want ik heb geleerd tevreden te zijn in de omstandigheden waarin ik verkeer.

FILIPPENZEN 4:11

De geestelijke toestand van Paulus was bestand tegen de veranderingen van economische voor- en tegenspoed. Hij kon arm zijn. Hij had geleerd hoe hij dat moest doen:

En ik weet wat het is vernederd te worden, ik weet ook wat het is overvloed te hebben; in elk opzicht en in alles ben ik ingewijd, zowel in verzadigd te zijn als in honger te lijden, zowel in overvloed te hebben als in gebrek te lijden.

FILIPPENZEN 4:12

Of hij kon het goed hebben:

Ik heb geleerd overvloed te hebben.

FILIPPENZEN 4:12

Hij zegt:

Alle dingen kan ik aan door Christus, Die mij kracht geeft.

FILIPPENZEN 4:13

Dit alles zei hij in Filippenzen, hoofdstuk 4.

Dat betekent dat Paulus zijn geestelijk leven niet in gevaar zou laten brengen door armoede of door het feit dat er goed in zijn behoeften werd voorzien. Je geestelijk leven zou niet van die dingen afhankelijk moeten zijn. Dat is misschien een van de belangrijkste verschillen tussen het nieuwe verbond en het oude: in het nieuwe verbond wordt het geestelijke leven iets innerlijks. God schrijft de wetten op je hart, zodat je wordt beheerst door innerlijke sturing en niet door uiterlijke sturing.

19

Innerlijke leiding door de Geest

Ik denk werkelijk dat God hiervan in de dierenwereld bewust een beeld heeft gegeven. Mensen kennen het beeld dat voortdurend wordt gebruikt van de kikker in de ketel. Je stopt een kikker in heet water en hij springt eruit. Maar als je hem in koud water stopt en de temperatuur geleidelijk verhoogt, kun je de kikker uiteindelijk levend koken. Hij beseft niet eens dat hij in gevaar is, omdat de verandering geleidelijk verloopt.

Ik weet niet of dat bij kikkers echt zo werkt. Ik heb het experiment nooit uitgevoerd, maar het is een prachtig beeld van de manier waarop wij onwetend zijn en geen aandacht schenken aan veranderingen in onze samenleving wanneer die geleidelijk plaatsvinden. Als het bij kikkers inderdaad zo werkt, komt dat doordat het koudbloedige dieren zijn. Koudbloedige dieren hebben geen inwendige temperatuurregeling. Daarom voelt iedere omgeving waarin ze zich bevinden voor hen normaal aan. Er is geen verschil tussen hun inwendige temperatuur en de temperatuur buiten hen. Hun uiterlijke omstandigheden, hun omgeving, bepalen zelfs hun inwendige temperatuur. Hun lichaamstemperatuur verandert mee met de omgeving.

Ze voelen zich niet ongemakkelijk. Wij voelen ons ongemakkelijk omdat ons lichaam probeert een normale temperatuur van 98,6 graden Fahrenheit te handhaven. Als we ons ergens bevinden waar het kouder is, voelen we het verschil en hebben we het koud. Als we ons ergens bevinden waar het warmer is, hebben we het warm. Dat komt

doordat er een verschil is tussen ons inwendige systeem, dat onze lichaamswarmte wel regelt, en onze omgeving. Maar koudbloedige dieren nemen hun lichaamstemperatuur over van de omgeving.

Zo is het ongeveer met mensen die Christus niet hebben. Hun geestelijke temperatuur wordt bepaald door de geestelijke omgeving waarin ze zich bevinden. Ze passen zich aan aan wat er ook maar gaande is, en ze hebben totaal niet het gevoel dat er iets mis is. Net als een kikker kunnen ze koud beginnen en steeds heter worden, totdat ze bij wijze van spreken kokend heet en dood zijn. Ze merken het verschil nooit, omdat ze niets in zich hebben waarmee ze de cultuur buiten hen kunnen beoordelen. De cultuur beïnvloedt hen, en daarom wordt hun inwendige geestelijke temperatuur bepaald door hun geestelijke omgeving.

Maar wanneer God Zijn wetten in je binnenste schrijft en de werking van de Heilige Geest door de wedergeboorte je geestelijke leven tot iets innerlijks maakt, heb je inwendige regelmechanismen, een inwendige thermostaat. Er is een juiste temperatuur waarop je geest is ingesteld. Wanneer de omgeving daarmee niet overeenstemt, voel je je ongemakkelijk. Zo was het ook met Lot, die zijn rechtvaardige ziel dag in, dag uit kwelde door de wetteloze daden van Sodom, terwijl hij zag en hoorde wat de inwoners deden.

Israël liep altijd het gevaar dat hun uiterlijke omstandigheden een negatieve invloed zouden hebben op hun geestelijkheid. Paulus had dat probleem niet. Hij kon rijk of arm worden, en het zou niets veranderen. Maar Agur wist in het Oude Testament dat een te grote rijkdom hem geestelijk in gevaar zou brengen, en dat een te grote armoede hem geestelijk in gevaar zou brengen. Hij had die inwendige regelmechanismen niet. Als hij arm werd, zou hij gaan stelen. Hij was bang dat hij dat zou doen. Hij wist op zijn minst dat er een verleiding zou zijn, en die is er ook. Zelfs een christen weet dat. Er is de verleiding om de omgeving je gedrag en je geestelijke overtuigingen te laten bepalen. Daar moet je tegen vechten.

Maar wij hebben wel iets meer. Wij hebben Christus, en volgens Paulus kunnen wij alle dingen doen door Christus. In die context sprak hij die bekende woorden uit.

20

Het gevaar van onafhankelijkheid

God is bang dat Israël zijn geloof, zijn herinnering aan God en zijn geestelijk leven zal verliezen als hun omstandigheden veranderen. Ze zijn dag na dag van God afhankelijk geweest, maar ze komen nu in omstandigheden terecht waarin ze vaste landbouwcycli zullen hebben. Ze zullen tijden hebben om te oogsten. Ze zullen tijden hebben om te planten. In dat opzicht zullen ze net als alle anderen zijn. Hun omstandigheden zullen dus zo worden dat iemand God zou kunnen vergeten.

Daarom zegt Hij in Deuteronomium 6:12: Pas op wanneer dat gebeurt. Wanneer je gegeten hebt en vol bent:

wees dan op uw hoede dat u de HEERE, Die u uit het land Egypte, uit het slavenhuis, geleid heeft, niet vergeet.

DEUTERONOMIUM 6:12

Ik heb eerder gezegd dat zij de eed moesten afleggen in de Naam van Jahweh. Anders zouden ze die misschien afleggen in de namen van andere goden, en dat was niet toegestaan.

U moet de HEERE, uw God, vrezen, Hem dienen en bij Zijn Naam zweren.

DEUTERONOMIUM 6:13

U mag niet achter andere goden, de goden van de volken die rondom u zijn, aan gaan, want de HEERE, uw God, is een ijverig God in uw midden; anders ontbrandt de toorn van de HEERE, uw God, tegen u en vaagt Hij u weg van de aardbodem.

DEUTERONOMIUM 6:14-15

Zoals we eerder hebben gezien, nemen we aan dat dit geen loos dreigement is en dat het volk Israël van de aardbodem zou kunnen worden weggevaagd. Dat betekent uiteraard dat de beloften die God hun gedaan had voorwaardelijk waren. Want die beloften zouden niet vervuld kunnen worden als zij van de aardbodem werden weggevaagd.

21

God niet op de proef stellen

U mag de HEERE, uw God, niet op de proef stellen, zoals u Hem bij Massa op de proef gesteld hebt.

DEUTERONOMIUM 6:16

Dat je de Heere, je God, niet op de proef mag stellen, betekent in dit geval volgens Gregg dat je niet achter andere goden aan moet gaan en zo Gods oordeel moet uitlokken. Bij het gouden kalf lokte Israël Gods oordeel uit, zodat Hij hen dreigde te vernietigen. Bij andere gelegenheden werd Hij ertoe verzocht hen te vernietigen, en Mozes deed voorbede voor hen. Verzoek God niet zoals je dat in het verleden hebt gedaan. Waartoe verzoek je Hem? Om je van de aardbodem weg te vagen. Dat is de context.

Jezus citeerde dit vers toen Hij verzocht werd om van de rand van het tempeldak af te springen: „Stel Jahweh, je God, niet op de proef.” In Mattheüs 4 en Lukas 4 vinden we deze verzoeken van Jezus. Wanneer Hij de duivel antwoordde, citeerde Hij steeds uit Deuteronomium. Wat kennelijk de tweede verzoeking was, vond plaats toen Hem gezegd werd van de rand van het tempeldak af te springen. De duivel zei dat er in de Psalmen een belofte staat die zegt:

Want Hij zal voor u Zijn engelen bevel geven dat zij u bewaren op al uw wegen. Zij zullen u op de handen dragen, zodat u uw voet aan geen steen stoot.

PSALMEN 91:11-12

Jezus werd er dus aan herinnerd dat God beloofd had Zijn getrouwen door de bescherming van engelen te behoeden. De duivel zei: 'Waarom springt U dan niet gewoon van de tempel af?' De engelen zouden dan toch moeten komen om Hem te helpen? Jezus zei: Er staat geschreven:

Stel de Heer, je God, niet op de proef.

De Heere, je God, verzoeken betekent in dit geval kennelijk dat je tegen Gods wil in handelt en toch verwacht dat God voor je te hulp komt. Wanneer God zegt dat Hij Zijn engelen bevel aangaande je heeft gegeven, staat er in Psalm 91:

Want Hij zal voor u Zijn engelen bevel geven dat zij u bewaren op al uw wegen.

PSALMEN 91:11

Dat wil zeggen: op alle wegen die je geacht wordt te gaan, alle wegen die God je heeft toegewezen. Jouw wegen zijn de wegen die God voor jou heeft bestemd, en op die wegen zal Hij je behoeden. Hij zal je niet behoeden wanneer je je eigen wegen gaat, los van de wegen die Hij voor je in gedachten heeft.

God verzoeken is niet hetzelfde als God op Zijn woord geloven. Het is iets anders. Het is erop staan dat God Zijn beloften nakomt terwijl je niet doet wat Hij je gezegd heeft te doen. Israël geloofde dat ze God ongehoorzaam konden zijn en zelfs afgoden konden aanbidden, en dat God hen toch zou beschermen en als volk zou laten voortbestaan. Het idee dat ze God ongehoorzaam konden zijn en toch konden verwachten dat God Zijn beloften aan hen zou nakomen, dat is wat het zou betekenen om God te verzoeken. En Jezus zei dat je dat niet moest doen. Wat de duivel Jezus in feite opdraagt te doen, is iets doen wat God Hem niet heeft opgedragen. Hij moet buiten Gods wil treden en toch verwachten dat God Hem op bovennatuurlijke wijze helpt.

22

Gehoorzaamheid die vragen oproept

Vers 17:

U moet de geboden van de HEERE, uw God, Zijn getuigenissen en Zijn verordeningen, die Hij u geboden heeft, nauwgezet in acht nemen.

DEUTERONOMIUM 6:17

Je doet niet wat juist is in je eigen ogen. Je doet wat juist is in de ogen van God, en dan zal het goed met je gaan.

En u moet doen wat juist en goed is in de ogen van de HEERE, opdat het u goed gaat, en u er komt, en het goede land dat de HEERE uw vaders onder ede beloofd heeft, in bezit neemt, om al uw vijanden van voor uw ogen te verjagen, zoals de HEERE gesproken heeft.

DEUTERONOMIUM 6:18-19

Wanneer uw zoon u morgen vraagt: Wat zijn dat voor getuigenissen, verordeningen en bepalingen die de HEERE, onze God, u geboden heeft?

DEUTERONOMIUM 6:20

Met andere woorden: waarom houden wij ons aan deze regels?

We hebben eerder gezien dat God er rekening mee houdt en Zich ervan bewust is dat kinderen bij deze rituelen naar het gedrag van hun ouders zullen kijken, en ook naar alle leefregels waarnaar de Joden leven. De kinderen zeggen: 'Waarom doen wij dat, terwijl andere mensen dat niet doen?'

Ik herinner me dat een van mijn kinderen, toen we op de Great Commission School in Bandon woonden, merkte dat sommige andere christelijke vrienden van ons niet leefden zoals wij. Ik herinner me dat een van mijn kinderen vroeg: ‘Waarom moeten wij zulke christenen zijn en niet zoals zij?’ De gedachte was: waarom leven wij anders dan zij? Dat was voor mij een moeilijke vraag om te beantwoorden, omdat ik niets negatiefs over die andere mensen wilde zeggen, en dat heb ik ook niet gedaan. Het is moeilijk te begrijpen waarom sommige christenen niet leven zoals wij, maar wij leven zo vanwege de waarden die Jezus ons leerde, enzovoort.

Wanneer kinderen zien hoe hun ouders leven en zeggen: ‘Dit is anders dan hoe andere mensen leven,’ zullen ze waarschijnlijk vragen waarom dat zo is. Dat is wat God verwacht. Sterker nog, God wil dat ook echt, want juist het verschil tussen de manier waarop Israël leefde en de manier waarop de heidenen leefden — het onderhouden van deze wetten enzovoort — was bedoeld om zulke leermomenten voor hun kinderen te scheppen. Zodat de kinderen zouden zeggen: ‘Ik ben benieuwd. Wij doen dingen die onze burens niet doen, of die de mensen daarginds niet doen.’ Hoe komt dat? Waarom hebben wij die bepaalde vormen van amusement niet in huis? Waarom geven wij niet hetzelfde soort feesten als onze burens? Er zijn redenen waarom wij anders leven, en kinderen zouden nieuwsgierig moeten worden wanneer ze dat waarnemen en het contrast zien.

23

Verlossing als reden voor een ander leven

Wanneer je zoon je vraagt: 'Waarom doen wij dit?' staat er in vers 21:

dan moet u tegen uw zoon zeggen: Wij waren slaven van de farao in Egypte, maar de HEERE heeft ons met sterke hand uit Egypte geleid. En de HEERE gaf tekenen en wonderen, groot en onheilbrengend, in Egypte, aan de farao en aan zijn hele huis, voor onze ogen. Maar ons leidde Hij daarvandaan, om ons hierheen te brengen en ons het land te geven, dat Hij onze vaders onder ede beloofd had. En de HEERE gebod ons al deze verordeningen te houden, om de HEERE, onze God, te vrezen, ons ten goede, alle dagen, om ons in leven te houden, zoals het op deze dag is. Het zal voor ons gerechtigheid zijn als wij al deze geboden nauwlettend in acht nemen, voor het aangezicht van de HEERE, onze God, zoals Hij ons geboden heeft.

DEUTERONOMIUM 6:21-25

Wanneer de kinderen vragen: 'Waarom leven wij niet zoals andere mensen leven?' is het antwoord dat wij een andere geschiedenis hebben dan zij. Wij zijn gered. God heeft ons gered. God heeft iets voor ons gedaan. Natuurlijk weten we dat God voor alle mensen heeft gedaan wat Hij voor ons heeft gedaan. Dat wil zeggen: Hij heeft in Christus voorzien. Hij heeft Christus en het evangelie gezonden. Maar niet alle mensen weten dat, niet iedereen heeft erop gereageerd en daarom heeft ook niet iedereen deel gekregen aan die beloften. Wij zijn gered uit de achtergrond waaruit wij kwamen, terwijl anderen daar vaak niet uit gered zijn. Vanwege dat behoud doen wij wat God heeft gezegd. Wij zijn gered om gehoorzaam te zijn.

Dat wordt hier duidelijk gemaakt. Er staat dat God ons uit onze slavernij heeft bevrijd en ons geboden heeft gegeven. Hij vertelde ons dat het goed met ons zou gaan en dat we in leven zouden blijven als we deze geboden onderhouden. Kijk, we leven nog, zoals op

deze dag. In vers 24 zeggen ze:

om ons in leven te houden, zoals tot op de dag van vandaag.

Het werkt. Hier zijn we dan, in leven omdat we deze geboden onderhouden.

24

Kinderen onderwijzen via hun vragen

De kinderen moeten op deze manier worden opgevoed. Eerder in het hoofdstuk, in vers 7, staat:

U moet ze uw kinderen inprenten en erover spreken, als u in uw huis zit en als u over de weg gaat, als u neerligt en als u opstaat.

DEUTERONOMIUM 6:7

Maar het maakt heel duidelijk dat het soms het doeltreffendste moment is om je kinderen iets te leren wanneer ze je een vraag stellen. Dan staan ze ervoor open om te leren. Elke goede leraar weet dat leerlingen wat hij hun wil leren beter opnemen en onthouden als ze er bij het horen nieuwsgierig naar zijn.

Daarom wekte Jezus ongetwijfeld de nieuwsgierigheid van mensen door gelijkenissen te vertellen. De discipelen zeiden dan: 'Wat betekende dat?' Nu ze nieuwsgierig waren, legde Hij het hun uit. Dit is een beginsel van het Koninkrijk van God. Veel van Jezus' onderwijs werd gegeven in de context van iemand die Hem een vraag stelde. Hij maakte gebruik van hun nieuwsgierigheid op dat moment om hun een belangrijke les te leren.

Als leerlingen nieuwsgierig zijn, zullen ze de les beter begrijpen, in zich opnemen en waarderen, omdat ze zullen denken dat ze er zelf om hebben gevraagd. Ze zullen denken dat het hun eigen idee was. Als je hun iets probeert te leren waar ze helemaal niet nieuwsgierig naar waren, zullen ze het zien als jouw idee en jouw agenda. Jij wilt dat ze het weten, maar zij weten niet zeker of ze het wel willen weten. Maar als ze al

nieuwsgierig zijn, denken ze wanneer je hun iets leert dat het hun eigen idee was om het te leren. Zij hebben de vraag gesteld. Het ideale moment om iets te onderwijzen is wanneer mensen nieuwsgierig zijn.

Het valt je misschien op dat ik tijdens mijn onderwijs vaak hardop een vraag over de passage stel en die vervolgens beantwoord. Ik hoop dat je door die vraag te stellen zult zeggen: 'Ja, dat vraag ik me zelf ook af.' Ik weet wat ik je wil vertellen. Ik weet wat ik wil onderwijzen. Daarom breng ik het eerst als een vraag naar voren, in plaats van simpelweg de informatie te geven. Jij stelde de vraag niet, maar ik dacht: laat ik het idee om die vraag te stellen eens in je hoofd planten. Als je dan zegt: 'Ja, dat vraag ik me zelf ook af,' heb je nu, doordat je nieuwsgierig bent, een plek in je hoofd waar die informatie in past en kan blijven zitten. God wist hoe het verstand werkt en hoe kinderen leren: door die leermomenten aan te grijpen en er gebruik van te maken.

We komen terug op hoofdstuk 7.

Om verder te lezen

Alle bijbelteksten die in deze lezing aan bod komen, in de volgorde waarin ze gebruikt zijn.

- Deuteronomium 5:1-3
- Deuteronomium 5:4-5
- Deuteronomium 5:6
- Deuteronomium 5:7
- Deuteronomium 5:8-10
- Deuteronomium 5:10-21
- Deuteronomium 6:4-5
- Deuteronomium 5:11
- Deuteronomium 6:13
- Deuteronomium 10:20
- Exodus 20:11
- Deuteronomium 5:15
- Deuteronomium 12:9
- Hebrreeën 4:1

- Psalmen 95:7-8
- Hebreëën 4:1-2
- Hebreëën 4:3
- Hebreëën 4:4
- Hebreëën 4:5
- Hebreëën 4:9
- Hebreëën 4:10
- Hebreëën 10:11
- Efeze 2:6
- Exodus 20:12
- Deuteronomium 5:16
- Efeze 6:1
- Efeze 6:2
- Efeze 6:3
- Deuteronomium 5:17-20
- Deuteronomium 5:21
- Exodus 20:17
- Deuteronomium 5:22
- Deuteronomium 5:23-27
- Deuteronomium 5:28
- Deuteronomium 5:29
- Deuteronomium 5:30-33
- Deuteronomium 6:1-2
- Prediker 12:13
- Deuteronomium 6:3-5
- Mattheüs 22:37
- Leviticus 19:18
- Deuteronomium 6:6-9
- Mattheüs 23:5
- Deuteronomium 6:10-12
- Spreuken 30:7-9
- Filippenzen 4:12-13
- Filippenzen 4:11
- Filippenzen 4:12

- Filippenzen 4:13
- Deuteronomium 6:12
- Deuteronomium 6:14-15
- Deuteronomium 6:16
- Psalmen 91:11-12
- Psalmen 91:11
- Deuteronomium 6:17
- Deuteronomium 6:18-19
- Deuteronomium 6:20
- Deuteronomium 6:21-25
- Deuteronomium 6:7

Lezing © Steve Gregg / The Narrow Path. Nederlandse vertaling © 2026 Vers voor Vers. De bijbeltekst in deze uitgave is ontleend aan de Bijbel in de Herziene Statenvertaling, © 2010/2016 Stichting HSV.